

Ceramica dacică descoperită în complexe închise la *Sarmizegetusa Regia*

(Grădiște de Munte, jud. Hunedoara)

- rezumat -

Cătălin Cristescu,
doctorand, UBB Cluj-Napoca

Termeni-cheie: ceramică dacică, *Sarmizegetusa Regia*, metodologie, complex închis, ansamblu ceramic, categorie funcțională

Paginile prezentei teze de doctorat sunt dedicate ceramicii descoperite în complexe închise la Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia*, jud. Hunedoara, și se bazează în principal pe materialul ceramic provenit de pe Terasa a VII-a din respectiva așezare dacică. Elementul inovator al tezei este reprezentat de o primă clasificare a ceramicii descoperite în capitala Regatului Dac, precum și de o discuție extinsă cu privire la funcționalitatea vaselor ceramice și felul în care recipientele din lut ars ar trebui studiate. Un plus a fost adus de abordarea interdisciplinară propusă, interpretările arheologice fiind completate de rezultatele analizelor de laborator (petrografice și chimice). Concluziile și ipotezele propuse nu sunt definitive, demersul științific în domeniu trebuind să continue.

Cap. I – Teorie, metodologie și istoriografie

Prezentul capitol își propune identificarea unor noi direcții de urmat în studiul ceramicii dacice descoperite în România, prin aducerea în discuție a unor concepte și metode de lucru formulate și testate în domeniul de specialitate internațional. Plecând de la contribuțiile locale, am urmărit crearea unui model metodologic care să cuprindă progresele teoretice din străinătate și care să constituie un real punct de plecare într-o analiză actuală și pertinentă a olăriei dacice.

A. Preocupări metodologice în arheologia dacică

Am ales să prezint mai întâi lucrările dedicate exclusiv ceramicii dacice (sintezele), apoi lucrările generale referitoare la Dacia preromană (în care ceramica reprezintă un capitol distinct), urmând cu cele speciale (articolele și studiile apărute în diferite reviste de specialitate), urmând ca la final să ilustrez felul în care a fost tratată ceramica în monografiile stațiunilor dacice publicate până în prezent. Astfel, cunoașterea contribuțiilor lui Ion Horațiu Crișan, Ioan Glodariu, George Trohani sau Gelu Florea a constituit baza de pornire în propriul demers analitic asupra ceramicii dacice.

B. Studiul ceramicii antice în Occident

Motivul pentru care am punctat coordonatele studiului ceramicii antice din literatura internațională ține în egală măsură de ilustrarea mentalității cercetătorului străin, cât și de identificarea și de împrumutul unui model metodologic viabil. Aceste coordonate sunt: analiza vaselor ceramice, clasificarea acestora, cuantificarea, stabilirea centrului de producție și aria de distribuție, funcționalitatea vaselor. Secțiunea prezintă pe scurt felul în care aceste coordonate au fost definite și dezbătute în Occident, criteriile care au servit la enunțarea conceptelor respective și tendințele actuale în domeniu.

C. Ce este de făcut?

În concordanță cu cele enunțate în secțiunea precedentă, consider că pentru un studiu pertinent al ceramicii dacice este nevoie de un sistem de analiză simplu și eficient, cu o fișă de lucru comprehensibilă, ordonată și verificată metodologic, în care să fie integrate aporturile tehnologice recente și progresele teoretice din literatura de specialitate.

Cap. II – Clasificarea ceramicii antice

Ideile cuprinse în acest capitol ilustrează diferitele teorii și criterii care au stat la baza diverselor clasificări ale ceramicii antice. Am urmărit conturarea diverselor opinii exprimate în istoriografie pentru a putea alege sau alcătui un sistem de clasificare adecvat ceramicii dacice de la *Sarmizegetusa Regia*.

A. Teoria clasificării

În această secțiune, pornind de la distincția între „clasificare” și „tipologie”, am trecut în revistă principalele sisteme și criterii de clasificare enunțate în literatura occidentală. S-a putut observa faptul că tipologia a devenit în ultimii ani un criteriu secundar, alături de tehnologie, ambele fiind subordonate unei clasificări mai complexe, pe categorii funcționale.

Pentru a ilustra avantajele și dezavantajele acestei abordări contextuale, am discutat modalitățile prin care poate fi stabilită funcționalitatea vaselor ceramice, în funcție de: trăsăturile morfologice, caracteristicile tehnologice și urmele efective ale utilizării. Problematika funcționalității implică și determinarea tipului acesteia (formală, curentă sau secundară), astfel încât am ales pentru exemplificarea acestei chestiuni vasele cu perforații.

B. Terminologia: necesitate sau pedanterie

O problemă delicată și deocamdată fără soluția este legată de termenii folosiți pentru a numi vasele ceramice antice. Datorită faptului că nu există un consens cu privire la acest aspect, pentru că unele denumiri sunt greu de tradus dintr-o limbă în alta, dar și pentru că o nomenclatură nu trebuie să fie rigidă și definitivă, am propus adoptarea unui sistem

convențional pentru ceramica de la *Sarmizegetusa Regia*, completat acolo unde este necesar de termeni tradiționali (moderni sau antici).

Cap. III – Propunere pentru clasificarea ceramicii dacice de la Grădiștea de Munte-*Sarmizegetusa Regia*

Consider că și în cazul ceramicii dacice se poate utiliza cu succes o clasificare bazată pe categorii funcționale, în care se regăsesc tipuri și variante ceramice, determinate atât după caracteristicile morfologie, cât și după cele tehnologice și stilistice.

A. Veselă de masă

Prezenta grupă este alcătuită din vasele ceramice utilizate pentru servitul și consumul alimentelor și lichidelor, tipurile SR 1 – SR 10. Pentru SR 5 și SR 7 este dificil de identificat posibilele modele în ceramica elenistică târzie și romană imperială timpurie. Totuși, aceste influențe sunt probabile pentru formele SR 1, SR 3, SR 4, SR 8, SR 9, SR 10, și posibile pentru celelalte tipuri. Acestea ar fi putut proveni din Italia, din Asia Mică sau din zona litoralului pontic. Vasele grupate în această categorie au fost în principal lucrate la roată, dintr-o pastă fină și bine arse. Câteva dintre aceste vase poartă decor pictat, specific zonei capitalei Daciei preromane.

B. Veselă de bucătărie

Prezenta grupă este alcătuită din vasele ceramice utilizate pentru pregătitul, preparatul, încălzitul și gătitul alimentelor și lichidelor, tipurile SR 11 – SR 13. Unele dintre recipientele respective poartă urme de arsură datorate utilizării în contact cu focul. Procentul vaselor lucrate cu mâna este mai ridicat decât în cazul veselei de masă, acestea fiind modelate dintr-o pastă grosieră cu mult degresant și arse neomogen. Dacă SR 11 este mai degrabă o formă locală, SR 12 este preluată din lumea celtică, în timp ce SR 13 pare a fi un *mortarium* de influență greco-romană.

C. Vase de stocaj

Vasele grupate în această categorie sunt recipiente ceramice utilizate pentru conservarea pe o perioadă medie sau lungă a lichidelor, alimentelor sau a altor substanțe și produse, tipul SR 14 (unele exemplare SR 9 sau SR 12 ar fi putut servi aceluiași scop). Am identificat 5 variante ale acestor *dolia*, dar este posibil ca numărul acestora să fie mai mare. Vasele în discuție au fost lucrate la roată, din pastă fină, semifină sau grosieră, arse uneori incomplet. Fiind vorba de o formă preluată din ceramica elenistică și romană, am putut identifica unele posibile analogii, atât în zona de vest, cât și de est a Imperiului Roman.

Trebuie precizat că numeroase exemplare descoperite aparțin variantei SR 14.2. Un număr semnificativ de vase de stocaj au fost pictate.

D. Recipiente pentru iluminat

Puține exemplare de opaițe tronconice („cești dacice”) au fost descoperite la *Sarmizegetusa Regia*, tipul SR 15. Au fost lucrate cu mâna dintr-o pastă grosieră și arse incomplet; sunt cunoscute exemplare cu două toarte.

E. Vase de cult

Am inclus în această categorie recipientele cu trăsături morfologice distincte, unicate produse pentru a fi utilizate în ceremonii, ritualuri sau contexte funerare. În momentul de față, un singur vas de la *Sarmizegetusa Regia* a putut fi încadrat în această categorie, tipul SR 16. Vasul în discuție este renumit în literatura de specialitate pentru inscripția pe care o poartă, executată înainte de ardere, alcătuită din 4 perechi de câte 2 ștampile cu litere latine în cartuș: *PER SCORILO* și *DECEBALVS*. Respectivul recipient a fost considerat artefact ceremonial datorită prezenței acestei inscripții inedite, a dimensiunilor impresionante și a descoperirii sale în centrul unui edificiu impozant.

F. Accesorii

Această categorie funcțională cuprinde obiectele din lut ars care nu sunt recipiente propriu-zise, tipurile SR 17 – SR 18. Capacele grupate sub tipul SR 17 sunt probabil artefacte ceramice de influență romană, existând numeroase analogii în Imperiul Roman pentru piesele descoperite în capitala Regatului Dac. Acestea au fost lucrate în principal la roată, din pastă fină sau grosieră, unele purtând *graffiti* pe butonul de prindere. Funcționalitatea vaselor SR 18 este încă discutabilă, dar am putea fi în prezența unor instalații de gătit și încălzit portabile, cunoscute în lumea greco-romană.

Cap. IV – Studiu de caz: ceramica de pe T VII de la *Sarmizegetusa Regia*

Scopul capitoului de față este expunerea principalelor concepte teoretice și metodologice referitoare la studiul recipientelor din lut ars pe complexe închise și ansambluri ceramice, precum și validarea acestora în cazul ceramicii din capitala Regatului Dac.

A. Relația ansamblu ceramic – complex închis

Am considerat necesară o secțiune în care să prezint definițiile și elementele teoretice care compun conceptele de complex închis și ansamblu ceramic, acestea oferind importante informații cu privire la funcționalitatea, cronologia, producția și distribuția ceramicii. Nu am lăsat deoparte factorii care pot influența calitatea datelor, precum și variabilele care trebuie considerate în studiul vaselor antice provenite din asemenea contexte arheologice.

B. Cuantificarea fragmentelor ceramice

Discutarea metodei cuantificării vaselor din lut ars a devenit necesară pentru nuanțarea modului în care statisticile influențează rezultatele unui studiu asupra recipientelor ceramice. Astfel, cuantificarea nu este un procedeu ulterior săpăturii arheologice, ci trebuie integrată acesteia pentru a oferi informații corecte și relevante. Au fost prezentate pe scurt câteva metode utilizate de către ceramologii francezi și anglo-americani, cu precizarea că, indiferent de sistemul de cuantificare adoptat, ar trebui să fie avute în vedere contribuțiile etnografiei și etnoarheologiei.

C. Materialul ceramic studiat

Am avut oportunitatea să studiez cu sprijinul colectivului Șantierului Cetățile Dacice din Munții Orăștiei o parte dintre fragmentele ceramice descoperite pe Terasa a VII-a (T VII), în muzeele din Cluj-Napoca și din Deva. Materialul respectiv (321 de fragmente) a fost comparat cu piesele ceramice descoperite pe alte două terase, Terasa a VIII-a și Terasa „Sub baie”. În completarea datelor arheologice, au fost întreprinse analize petrografice și difracție de raze X pe un eșantion de 11 fragmente ceramice.

D. Interpretarea fragmentelor ceramice

Analizele de laborator au confirmat prezența lamelilor de mică în compoziția pastei vaselor de pe T VII; temperatura de ardere nu a depășit 900° C. Acestea au fost lucrate în marea majoritate la roată, arse în cea mai mare parte oxidant, dar de multe ori incomplet. Angoba este de obicei prezentă, dar calitatea acesteia este diferită.

Pe T VII s-au descoperit exemplare ale veselei de masă (recipiente pentru consum și pentru servit), ale veselei de bucătărie (vase de gătit și preparat), ale vaselor de stocaj, recipientelor de iluminat și accesoriilor. Vesela de masă este reprezentată de cele mai multe exemplare dintre cele studiate, 153 la număr (așadar aproape jumătate din totalul descoperirilor), fiind urmată de vasele de stocaj cu 93 de exemplare și de accesorii cu 46 de piese. Dintre formele ceramice, SR 1.1 este cea mai întâlnită (76 de fragmente), alături de SR 17.3 (44 de fragmente), SR 14.2 (26 de fragmente) și SR 11 (25 de fragmente). Câteva tipuri și variante sunt reprezentate doar de către un singur exemplar: SR 13, SR 14.4, SR 14.5, SR 17.1 și poate SR 18. *Graffiti* sunt întâlniți pe numai 5 fragmente provenind de la 4 forme ceramice aparținând veselei de masă. Patru fragmente sunt probabil vase de import.

Cap. V – Concluzii, reflecții, propuneri

A. Despre clasificarea ceramicii de la *Sarmizegetusa Regia*

Demersul realizat în vederea clasificării ceramicii dacice de la Grădiștea de Munte-

Sarmizegetusa Regia a fost întreprins cu intenția de a obține câteva informații referitoare la cronologia descoperirilor ceramice, aspectul „de curte” al ceramicii, existența influențelor străine și modul de distribuire a vaselor respective. Astfel, întotdeauna contextele de descoperire indică o datare în a doua jumătate a secolului I d.Ch., mai ales către sfârșitul acestuia și începutul celui următor. Analogiile citate confirmă presupunerea că ceramica din capitala dacilor a fost puternic influențată de modelele elenistice și romane. În acest sens, studierea importurilor ceramice de la Grădiștea de Munte (menționate în rapoartele mai vechi de săpături) trebuie să constituie baza unui viitor demers analitic.

Se pot identifica câteva forme specifice acestui centru al Daciei preromane, și anume: SR 1 și SR 3 (și corespondentele din SR 6), SR 9, SR 10, SR 12, SR 14 și SR 17. Trebuie subliniat că vasele pentru consumul individual al lichidelor (SR 4 și SR 5) sunt prezențe excepționale la Grădiștea de Munte. După datele disponibile în acest moment, tipurile SR 11, SR 14 și SR 17 par să „acopere” uniform zona locuită de pe Dealul Grădiștii. Altele, cum sunt SR 1, SR 3 sau SR 12, se concentrează în jurul zonei sacre, pe T VII, T VIII, T XIV sau T „Sub baie”.

În consecință, eleganța formelor preluate din repertoriul greco-roman, precum și calitatea execuției recipientelor, conferă ceramicii descoperite pe Dealul Grădiștii un statut aparte și bine conturat în raport cu alte produse ale olăriei antice.

B. T VII: complex închis și ansamblu ceramic

Prezentarea materialului ceramic descoperit la Grădiștea de Munte a relevat câteva importante chestiuni. Prima este prezența importurilor, deși în număr redus, în inventarul ceramic al complexelor de pe respectiva terasă; unul dintre acestea ar putea constitui un *terminus post quem* pentru stratul dacic pe T VII (mijl. sec. I d.Ch.). A doua este prezența recipientelor pictate în stil figurativ, deocamdată reprezentate numai de vase de stocaj și capace. Numărul semnificativ de exemplare ale formei SR 1.1, în special a unor vase cu diametrul în jur de 40 cm, întâlnite și pe T VIII, pune sub semnul întrebării funcționarea complexului de pe T VII ca și hambar, ipoteză sugerată și de fragmentele vaselor de gătit. În fine, am putut observa (lucru valabil și pentru ceramica de pe T VIII) prezența unor servicii de masă, în sensul existenței unei forme în mai multe dimensiuni, posibil cu funcționalități ușor diferite, sau în sensul prezenței unor caracteristici morfologice similare vaselor din tipuri ceramice diferite.

C. O scurtă privire în viitor

Eforturile specialiștilor trebuie continuate, criticate, verificate și completate. Tehnicile de analiză trebuie îmbunătățite și aduse la nivelul argumentației Occidentului. În fine, este

nevoie ca materialul ceramic recoltat de-a lungul anilor de pe Dealul Grădiștii să fie adunat și studiat integral.